

ձեռք դրաց, ուր պատկ կամ քաջա-
լերութիւն, անդ լոյս, և ուր լոյս,
անդ զարգացում, անդ բարօրութիւն և երջանկութիւն:

Այս լոյսի իմ ազաւորակ, այս և իմ
սրտի ձայն յաւիտեան:

1871 Մարտի 8.

Արարայիւ
Տ. Մանասեան:

ԿԱՐԾԵԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Սրտի նախորդ դեկտեմբեր ամ-
սաթուոյն մէջ կարծեաց միութեան
վրայ երկու խօսք ըսելու խոստում
ըրեր էինք, և ահա այժմ խոստում
նիս կը կատարենք համառօտակի:

Արդի փիլիսոփայութիւնը՝ կար-
ծեաց ազատութեան եւս պաշտպան
կեցաւ խորհելու ազատութեան հետ:

Քանի որ, ըսաւ, մարդիկ խորհե-
լու կարողութիւնն ունին, սէտք է
ուրեմն նոքա ազատ ըլլան խորհրդին
հետ իրենց կարծիքն ալ յայտնելու,
որ եթէ ճշմարիտ համոզման հիմանց
վրայ յենուին, և նախապաշարմունքէ
ու կանխադատութենէ հեռի ըլլան,
այն կարծիքներն անբռնաբարելի են:

Սակայն շատերը կարծեցին թէ
երբ կարծեաց ազատութիւն կոչ,
կարծեաց միութիւն անհնարին է:

Անք չենք հաւատար որ կար-
ծեաց ազատութիւնը կարծեաց անմի-
ութիւն ենթադրէ. վասն զի երբոր
մարդկան մօրերը լուսաւոր և սրտե-
րը պաշարումէ ազատ են, ծուռ և
սխալ կարծեաց տեղի չեն տար. իսկ
եթէ գտնուին այնպիսիներ որոյ
մօրերը շիւթ ու խաւարին և որո-
տեղն ապականեալ են, հարկաւ ա-
նոնց կարծիքը ծուռ պիտի ըլլան. և
եթէ համոզումն ընդունելու ևս տը-
րամադրութիւն չունենան, այլ ի-

րենց թիւը կարծեաց վրայ յամառին,
այնպիսեաց կարծիքն ալ ոչ թէ կար-
ծեաց ազատութենէն կը բղխին, այլ
լիկ նախապաշարման կամ նոյն իսկ
տգիտութեան արդիւնք են:

Երբ շատ անգամ նոյն իսկ կար-
ծեաց ազատութեան բռնաբարումը՝
կարծեաց անմիութիւն կ'արտաբերէ.
վասն զի մարդը կը սիրէ հետամուտ
ըլլալ այն բանին, զոր իր նմանիքն ի
գործ կ'ածեն և զոր իրմեն կ'արգե-
լուն:

Ամեն յառաջագիմութիւն, որ
մարդկան ձեռք կ'ըլլայ, կարծեաց
միութեան արգասիք կը համարուի.
վասն զի ուր կարծիքները բաժանեալ
և պառակտեալ են, հոն մարդիկ սր-
տով և հազուով մի ըլլալ չը զօրեղով,
երկպառակութեան մէջ կ'իյնան.
արդ' ուր երկպառակութիւնն ու ան-
միաբանութիւնը կը թագաւորեն,
հոն կարելի է յառաջագիմութիւն
յուսալ: — Այ:

Խօսքերնուս կարդին մէջ քանի մի
օրինակներ ալ յառաջ բերենք պար-
զութեան համար:

Յայտնի կը տեսնէ ամեն մարդ որ
Վազլիացի աղդին մէջ կարծեաց գը-
լաւոր պառակտում մը կայ, որ այս
յառաջագիմասէր ազգը յետին առ-
տիձանի խոնարհեցուց, մինչդեռ նա
յերկինս վերանալ կը ճգնէր:

Այս ազգին մի մասը համոզուած
է, որ իրենք այն ատեն հսկայաբոյլ
պիտի յառաջագիմին, և կամ այսպէս
ըսենք՝ առաւել իրենց բարի պիտի
ըլլայ, երբ իրենց կառավարութիւնը
հասարակապետական ըլլայ. և ասոր
հակառակ անդին մեծագոյն մաս մ'
ալ կայսրութիւնը նախամեծար կը
համարէ: Ինչու, այս հարցման լու-
ծումը մեզ բնաւ հարկաւոր չէ, այլ
մեր գիտնալու կարեւոր կէտն է այն:

որ այս ազգը՝ առանց իրեն կարծիք
ները միացնելու գործի մը ձեռք զար-
կաւ իր յառաջադիմութեան համար,
բայց փոխանակ շահելու՝ փնտսեց,
փոխանակ յառաջ գիմելու՝ յետո ընդ-
կրունկն ընկրկեցաւ . պատճառ . —
Պատճառը յայտնի է . վասն զի սխալ-
մամբ կը կարծէր թէ « առանց կար-
ծեաց միութեան ուրիշ միութիւն
կրնայ ունենալ . » միութիւն , որով
կարողանայր մեծ պատերազմ մը մը-
ղէլ . բայց խաբուեցաւ . վասն զի կար-
ծիքները մի չէին , վասն զի անմիա-
բան էին , և վասն զի պառակտումը
կարծեաց մէջ իյնալէն զինի նոյն
իսկ իրենց մէջն ալ իյնալը անհրա-
ժեշտ էր :

Կարծեաց պառակտումը կամ տար-
բերութիւնը նիւթականին մեծ վը-
նաս տալէ դատ , մասնաւորապէս ազ-
գի մը իմացական և բարոյական վի-
ճակին ալ խիստ փնտսակար է :

Վասն զի ո՞վ չը գիտէ թէ կան տա-
կաւին այնպիսի ազգեր , (որոց կարգը
կարող ենք դասել նաեւ մեր ազգը ,)
որոց մէջ տարակարծիք կը գտնուին
շատերը նոյն իսկ լուսոյ և խաւարի
խնդրոյն նկատմամբ , խաւարը՝ լուսէն
աւելի սիրելով իրենց գործին գալըն
համար : Սեր ազգին մէջ շատ ժամա-
նակէ ՚ի վեր կարծեաց պառակտումը
կը տիրէ կաթուղիկոսական և այլ
զանազան խնդրոց մասին :

Ոմանք կը կարծեն որ Սոյ և Մի-
թամարայ կաթուղիկոսական աթոռ-
ներն ազգին էութեան փնտսակար են ,
և այլք ասոր հակառակը կը սնդեն .
երկու կուսակցութիւնքն ալ պատ-
մական և իմաստասիրական փաստերով
կարծիքնին հաստատուելու կը ճգնին :

Սեր բնաբանը չը ներեր մեզ հոս-
տեղ այս երկու տարբեր կարծեաց
վրայ երկարօրէն խօսիլ , միայն այս

չափ կ'ըսենք թէ , « մինչեւ որ այս
կարծիքները չը միանան , անկարելի է
որ այս կնճռալից խնդիրն իր լուծումն
առնու . որքան կախ մնայ և առ ժա-
մանակ մի այսպէս թող երթայ ըսելով
հաստատուն ձեռնարկութիւն մի չըլ-
լուի , կանուխ կամ անագան մի և
նոյն խնդիրը կրկին և կրկին պիտի
յուզուի :

Իսկ այս կարծիքները չեն միանար
երբէք , քանի որ մեր մէջ կը տիրէ
անձնական նկատում , շահախնդրու-
թիւն , փառասիրութիւն , ամբար-
տաւանութիւն . քանի որ մեր սիրտերը
կը կրծեն խեղ , ատելութիւն ու չար
նախանձ և այլ մոլի կիրքեր , որք նը-
սեմացուցած են մեր մտաց այն պայ-
ծառ բանը , որուն ճշմարիտ լուսա-
ւորութեամբը միայն կարող պիտի
ըլլամք ազգին բուն օգուտը նշմարել .
ճշմարտն ու օրինաւորը սիրել , իսկ
կեղծն ու ապօրինաւորը մերժել :

Իստ իս յիշեալ աթոռները բառ-
նալէն աղէկ է բարոյապէս իրար կա-
պելը , որ կարող չըլլան իրարու հա-
կառակիլ :

Չենք խօսիր հոս Պալթիկայի խնդ-
րոյն վրայ եւս , որոց համար Հայոց
զառակունքը իրարու դէմ սիւսահե-
լին , զիրար թշնամանեցին և տակա-
ւին կը շարունակեն , ինչո՞ւ . — վասն
զի դեռ չը լուծուեցաւ խնդիրը . ին-
չո՞ւ . — վասն զի տարբեր են կարծիք-
ները , որոց մէկ կողմը հարկաւ մաս-
նաւ որ նկատման կը ծառայէ . որն ալ
ըլլայ , թող ձգէ մասնաւորը և ընդ հա-
նուրին օգուտը խորհի առանց նա-
խապաշարման , և ահա կարծիքները
կը միանան և խնդիրն իր վերջնական
որոշումը կ'ըստանայ : Հայկայ որդիք ,
սթափինք , հայրերնիս մէկ , փառ-
քերնիս մէկ , ազգին օգուտը կը պա-
հանջէ որ սրտերնիս ալ մէկ ըլլայ , որը

տերնիս մի ըլլալու համար պէտք է որ իրարու միտք լմանանք, եթէ թիւր կարծիք մը ունինք, ուղղենք զայն. ապա թէ ոչ չենք կարող բնաւ յուսալ ազգային վերակենդանութիւն, այլ ինքնին մեռելութեան կը դատապարտենք Վրդը, որ մեղմով է և մեղմէ կը բաղկանայ :

Սուրբ Միգրիշ
Տէգրանիւրայի :

ԱՐԵՒԵԼԵՆ Մ Ո Մ Ո Ւ Լ

Արեւելեան Սամույ ծնունդը արդէն աւետեցին ազգային պարբերականները : Եւսմ է որ Սիմն ևս կատարէ իւր պարտքը :

Արեւելեան Սամույն աննպատակ չէ, այլ Ապատակ ունի, և իւր նպատակին ծառայելու գեղեցիկ նշանները պարզապէս կ'երեւին արդէն հրատարակուած երկու թիւերուն մէջ : Արեւելեան Սամույ արժանեաց և կարեւորութեան համառօտագիծ պատկերը իւր Ապատակին մէջ է, ուր ի միջի այլոց այն տողերը կը կարդանք. «Եթէ հեղինակի մ'ըսածին պէս՝ լրագիր մը ծառայել՝ հանդէս մը հրահանգիլ է, հանդէսներու շատութեան պէտքը կը դառնայ մեր Վրդին նկատմամբ քան թէ օրագիրներու : Իանիբուն և կշիռ ունեցող օրագիր մը լաւ հասկնալու համար պէտք է բաւական մեծկակ համբար մ'ունենանք՝ խաղաղական, պաշտօնական, քաղաքական, իմաստասիրական և այլն գիտելեաց » :

Այս տողերը խիստ ճշմարիտ են, և ներկայ ժամանակիս ազգային օրագրութեան վիճակին նայելով, աւելի մեղմութեամբ քան թէ խոտութեամբ գրուած են : Իսկոյն է որ մենք եւս մեղմ՝ խօսինք :

Սեր ժողովուրդը, որ արդէն ընթերցասիրութեան շաւիղը մտնելու վրայ է, ընդհանրապէս ուսանելու կամ բան սովորելու և հմտանալու կարօտութիւն ունի : Այլոցէն արտաքին ընթերցող ժողովրդի ուսանելու և բարոյական ու մտաւորական կերակրով սնանելու խնջոյքներն են ընտիր հեղինակութիւնները, թարգմանութիւնները, հանդէսները և օրագրութիւնները :

Թողունք քանի մի ընտիր ու սակաւ բացառութիւնները և ընդհանրապէս նկատենք : Ի՞նչ նպատակի և ի՞նչ ըսկզբունքի կը ծառայեն մեր ազգային արդի հրատարակութիւնքը : Ի՞նչ կը սերմանեն մեր Վրդի մէջ երեւցած հեղինակութիւնները և թարգմանութիւնները : — Ճշմարիտ լուսաստրութեան և ազգային վերածնելութեան սերմունք : Ի՞նչ կ'ուսուցանեն մեր օրագրութիւնները և հանդէսները : — Վաղաքագիտութիւն, հմտութիւն մարդկային սեռի յառաջգիմութեան և բարի կեցութեան : Այն արդեօք մեր արդի գրականութեան մէջ այն բուցովաւ հուրը, որ պիտի հրդեհէ, փռչոցնէ և սպառէ ամեն նախապաշարմունք, ամեն խակ դատմունք, ամեն սնոտիք և ամեն ապականութիւնք սրտի և մտաց : Այն արդեօք այն փութան եռանդն ու գիտուն մշակութիւնը, որով պիտի արդի լեզուն զտուի, մաքրուի, կերտուի և շքեղանայ ազգային շքով ու տիպարով : Այն արդեօք մեր հրատարակութեանց մէջ այն փրկարար սկզբունքը, այն անծախելի տարրը և հաստատուն հիմունքը, որուն վրայ պիտի բարձրանայ մեր ազգային վերականգնման շէնքը : Վաղղիական գրականութեան մէջ ամեն հրատարակութիւն, որ 89ի հայրենասիրութեան ոգւոյն դէմ կը վերնի,